

«БЕКТЕМИН»

БатМУнун М.М. Тайиров атындагы
Кызыл-Кыя гуманитардык-
педагогикалык институтунун
директору, ф.и.к. доцент

Бердиев А.Т.

« 10.06.2025 ж. »

25.00.24-экономикалык, социалдык саясий жана рекреациялык география адистиги боюнча талапкердин минимумдун кошумча программасы: Кошумча программанын мазмуну

Экономикалык, социалдык саясий жана рекреациялык география - география илиминин коомдук илимдерге кирген бөлүгү. Ал дүйнөнүн, региондордун жана өлкөлөрдүн калкынын жайгашуусун жана чарбалык өсүп өнүгүү абалын изилдейт, ошондой эле эл аралык мамиле, коом менен жаратылыштын карым –катнаштарын жана өлкөлөрдүн азыркы учурдагы өнүгүшүн, рекреациялык ресурстарын баяндайт. Дисциплинанын негизги милдеттери – теориялык түзүүнүн негиздерин жана аймактык тенденциялары менен моделдерин түшүндүрүү, коомду жана анын айрым чөйрөлөрүн уюштуруу ; практикалык сунуштар, экономикалык, социалдык, экологиялык саясий жана туризм багыттары; эл чарбасынын тармактары; аймактардын уюштуруунун натыйжалуулугун; калкты жайгаштыруу; инфраструктура жана рекреациялык туризмди ар кандай аймактык масштабда кароо болуп саналат.

Бул адистиктин чегинде кандидаттык минимумдун программасы төмөнкү бөлүмдөрдү камтыйт:

Жаратылыш ресурстарынын географиясы - жана айлана-чөйрөнү башкаруунун негизинде жайгаштырууну изилдейт. Жаратылыш ресурстарынын айрым түрлөрү жана комбинациялары, алардын көйгөйлөрүн рационалдуу пайдалануу жана көбөйтүү.

Социалдык география - адамдардын турмушун уюштуруунун мейкиндик процесстерин жана формаларын изилдейт, эмгек шарттарын, турмуш-тиричилик шарттарын, эс алуусун, жекече өнүгүшүн, өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен көбөйүү, адамдын жашоосу жана анын айлана-чөйрөнү кабылдоосун; маданияттын географиясы мейкиндик процесстерин жана адамдардын (этникалык топтордун, элдерге, коомдорго ж.б.) айлана-чөйрөгө тийгизген таасирлери, мамилерин;

Саясий география - формацияны изилдөөчү илимий дисциплина катары геосаясий структуралар жана дүйнөнүн саясий картасы, жайгаштыруу жана менен мамилелеринде саясий күчтөрдүн аймактык айкалышы планетанын ичиндеги саясий турмушту мейкиндикте уюштуруу, анын ири аймактар, айрым өлкөлөрдү изилдөө негизги объектиси болуп саналат жана психология жана социологияны изилдеген жүрүм-турум географиясы иштелип чыгып, жеке адамдардын жана социалдык-территориялык аймактык кабылдоосу жана жүрүм-туруму каралат;

Аймак таануу – өлкөлөрдү жана алардын аймактарын изилдөөчү комплекстүү дисциплина. Алардын табияты, географиясы жөнүндө ар түрдүү маалыматтарды системалаштыруу. Географиялык абалы, калкы, экономикасы, маданияты жана социалдык-саясий уюмдар. Негизги милдети экономикалык, социалдык, саясий жана рекреациялык география (коомдун географиясы) – теориялык түзүнүн негиздери жана аймактык тенденциялары менен моделдерин түшүндүрүү, коомду жана анын айрым чөйрөлөрүн уюштуруу; практикалык сунуштар экономикалык, социалдык, экологиялык жана саясий географиянын багыттары эл чарбасынын тармактарын, системаларын территориялык уюштуруунун натыйжалуулугун отурукташуу, инфраструктура жана башка ар түрдүү процесстер жана кубулуштардын, ар кандай аймактык масштабда, ошондой эле өзгөрүүлөрдү болжолдоо.

Негизги адабияттар:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятий терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983.-350с.
2. География, общество, окружающая среда. Том V: География социально-экономического развития / Под ред. проф. А.И. Алексеева и проф. Н.С. Мироненко. М., 2004.
3. Гладкий, Ю.Н., Сухоруков, В.Д. – Общая экономическая и социальная география зарубежных стран: Учебник для студентов высш. пед. заведений. – М.: Академия, 2006.
4. Максаковский В. П. Географическая картина мира. В 2 кн. Кн. 1: Общая характеристика мира. М., 2004.
5. Низамиев А.Г. Рекреационный комплекс Кыргызстана: реалии перспективы. -Бишкек: Илим, 1998. -136 с.
6. Низамиев А.Г. Туризм Кыргызстана: социально-экономические аспекты.-Ош, 2005.-208 с.
7. Низамиев А.Г. Туризмдин негиздери: Окуу куралы. -Ош: ОшМУ, 2010. -128 б.
8. Скопин А.Ю. Введение в экономическую географию. М., 2001.
9. Саушкин, Ю.Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика /Ю.Г.Саушкин. – М., 1973. – 559 с.
10. Чодураев Т.М. Экономическая география Кыргызской Республики. Бишкек, 2009.

Кошумча адабияттар:

1. Бутов В.И. Экономическая и социальная география зарубежного мира. М., 2006.
2. Вавилов Е.В. Экономическая и социальная география мира. М., 2006.
3. Введение в социально-экономическую географию: практикум для студентов географического факультета. / Авт. сост. А. Н. Решетникова. Мн., 2006.
4. Гладкевич Г. И. Введение в экономическую и социальную географию, М., 1994.
5. Жекулин В. С. Введение в географию: Учеб. пособие / В. С. Жекулин. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1989 - 272 с
6. Лавров С.Б., Гладкий Ю.Н. Глобальная география. Л., 1997.
7. Липец Ю.Г., Пуляркин В.А., Шлихтер С.Б. География мирового хозяйства. М., 1999.
12. Мироненко Н. С. Введение в географию мирового хозяйства. М., 2006.
8. Низамиев А.Г., Момошева Г.А. Кыргызстандын түштүк аймагындагы кичи шаарлардын өнүгүсүнүн экономикалык-географиялык негиздери.-Б., 2022.-184 б.
9. Низамиев А.Г., Култаева А.К. Кыргызстандын түштүк аймагынын табигый-туристтик потенциалын баалоонун геоэкологиялык маселелери. -Бишкек: Улуу тоолор, 2017. -168 б.

10. Нарын областындагы туристтик кластердин калыптанышы жана өнүгүшү/ М.А.Бекбоева, К.Атышов, А.Г.Низамиев ж.б. -Нарын, 2019. -124 б.
11. Бекбоева М.А., Низамиев А.Г., Нарбеков Б.Н. Развитие туристского рынка на основе кластерных технологий (на примере Кыргызской Республики). –: LAP, 2019. -283 с.
12. Низамиев А.Г., Артыкбаева С.Ж. Социалдык чөйрөнүн өнүгүүсүндө туризмдин социалдык маанисин жогорулатуу. -Ош, 2020. -112 б.
13. Осипов М.С., Низамиев А.Г. Алайчиев Э.К. Маркетинг туризма: основы теории и практики: Учебное пособие. -Ош: ОшГУ, 2006. -168 с.
14. Родионова И. А. Экономическая география. М., 2004.
15. Саушкин Ю. Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика. М., 1973.
16. Социально-экономическая география зарубежного мира / Под ред. Вольского В.В. М., 2005.
17. Экономическая и социальная география в СССР. / Сост. Т. Е. Губанова. М., 1987.
18. Экономическая и социальная география: основы науки: Учеб. для студ. высш. учеб. Заведений/ М.М. Голубчик, Э.Л. Файбусович, А. М. Носонов, С.В. Макара. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 400 с.: ил.
19. Экономическая, социальная и политическая география мира. Регионы и страны / Под ред. С.Б. Лаврова и Н.Д. Каледина. М., 2002.
20. Чодураев Т.М. Экономическая география Кыргызской Республики. Бишкек, 2009.

Кандидаттык экзамендин кошумча программасынын суроолорунун тизмеси

1. Кыргызстандын ар бир областтын, шаардын, райондун эл чарбасындагы адистешүүсүн аныктап, адистешүүнүн негизги критерийлерине мүнөздөмө бергиле.
2. Шаар, район статустарынын айырмасын аныктагыла.
3. Калкы жана эмгек ресурстарын аныктап эмгекке жарамдуулар жана эмгекке жарамсыздар түшүнүктөрү.
4. Калктын саны жана динамикасына.
5. Калктын табигый өсүшү жана механикалык кыймылы, жыштыгы, улуттук жана социалдык курамы.
6. Миграциялык процесстердин бүгүнкү күндөгү абалына жана себептери.
7. Кыргызстандын өнөр жайынын өнүгүү тарыхы.
8. Базар экономикасынын шартында өнөр жайдын өнүгүүсүнүн келечекте жана структуралык өзгөрүүсү.
9. Кыргыз Республикасынын өнөр жайынын жайгашуусун жана өнөр жай тармактарынын абалы.
10. Электростанциялардын типтери жана экономикалык эффективдүүлүгүн аныктагыла.
11. Республикадагы эң чоң электростанциялар.
12. Электроэнергетиканын өнүгүү көйгөйлөрүн жана алардын жайгашуусу.
13. Тамак-аш өнөр жайы менен айыл чарбасынын байланышынын схемасын түзгүлө.

14. Тамак-аш өнөр жайынын негизги тармактары.
15. Жеңил өнөр жайынын негизги тармактарынын (текстиль, кийим тигүү, бут кийим, булгаары) бүгүнкү күндөгү абалы, дүйнөлүк рынокто алган ордун.
16. Республиканын экономикасында дыйканчылыктын, мал чарбачылыктын жана жер иштетүүнүн, бүгүнкү күндөгү абалы.
17. Транспорттун кайсы түрлөрү Кыргызстанда өнүккөн.
18. Тышкы экономикалык байланыштардын бүгүнкү күндөгү абалы.
19. Чет элдик инвестициялардын Кыргызстанга келүүсү боюнча анализ бергиле.
20. Тышкы экономикалык байланыштардын өнүгүүсү жана келечеги.
21. Рекреациялык география жана туризм географиясы жаатында изилдөө иштерин жүргүзгөн негизги ата мекендик адистерди атагыла.
22. Эс алуу жана туризм: жалпы жана конкреттүү. Эс алуу жана туризмдин кесилишкен аймактарын аныктоо.
Эс алуунун негизги фазаларын атаңыз жана аларды кыскача сүрөттөп бериңиз.
Эс алуу кандай функцияларды аткарат? Алардын кайсынысы эң маанилүү деп ойлойсуз?
23. Рекреациялык ресурстарды сарамжалдуу пайдалануу жана коргоо проблемалары.
24. Экономикалык географияны изилдөө методдору? Саясий география эмнени изилдейт?
25. Мамлекеттик чек араларды белгилөөнүн кандай түрлөрүн билесиз?
26. Геосаясат эмнени изилдейт?
27. Калк географиясы эмнени изилдейт? Демография деген эмне?
28. “Демографиялык саясат” түшүнүгүнө мүнөздөмө бериңиз?
Миграциялардын географиясы. Калктын миграциясынын себептери жана түрлөрү. Эл аралык миграция. Айылдан шаарга, шаардан айылга, маятник миграциясы.
29. Шаар социалдык изилдөөнүн маанилүү интегралдык объектилеринин бири катары.
30. Шаарлардын типологиялары жана классификациялары.
31. Аймактын сыйымдуулугу; анын экономикалык өнүгүшүнүн деңгээли жана
32. Миграциялардын географиясы. Калктын миграциясынын себептери жана түрлөрү. Эл аралык миграция. Айылдан шаарга, айылдын шаарга миграциясы. Маятник миграциясы.
33. Шаар социалдык изилдөөнүн маанилүү интегралдык объектилеринин бири катары.
34. Шаарлардын типологиялары жана классификациясы.
35. Аймактын сыйымдуулугу, анын экономикалык өнүгүшүнүн деңгээли жана калкы.
36. Айылдык конушту изилдөө. Айылдык калктуу конуштардын типтери. Айылдын өнүктүрүүнүн географиялык проблемалары.
37. Жаратылыш ресурстары түшүнүгү, анын “жаратылыш ресурс” түшүнүктөрү менен байланышы потенциал», «өндүрүш үчүн жаратылыш ресурстары», «турмуш-тиричилик ресурстары», “жаратылыш шарттары” ж.б. Жаратылыш ресурстарынын классификациясы. Рационалдуу проблемалары, жаратылыш ресурстарын пайдалануу жана айлануу-чөйрөнү коргоо.
38. Аймактык түзүлүштүн түшүнүгү, мыйзам ченемдүүлүктөрү жана өзгөчөлүктөрү айлана-чөйрөнү башкаруу. Айлана-чөйрөнү башкаруунун социалдык-экономикалык мейкиндикке тийгизген таасири.

39. Шаар агломерациясынын процесстери. Конуштун ашыкча агломерациялык формалары: урбанизацияланган аймактар, урбаницияланган зоналар жана мегаполистер. Субурбанизация.
40. Урбанизация процесстери. Урбанизациянын сандык жана сапаттык мүнөздөмөлөрү. Азыркы шаардын эволюциясы, шаарлардын түрлөрү жана структуралары, шаар пландары жана алардын натыйжалары.
41. Өндүргүч күчтөрдүн бөлүштүрүлүшү, анын шарттары жана факторлору. Борбор жана периферия.
42. Эмгек ресурстары жана иш менен камсыз кылуу географиясы. Жумушсуздук, анын түрлөрү, ар кандай жолдорун баалоо.
43. Геодемографиялык проблемалар. Геодемографиялык абал, анын өзгөчөлүктөрү.
44. Саясий географиянын негизги теориялары. Геосаясат жана саясий география. Мамлекеттик аймактын саясий-географиялык түзүлүшү. Саясий чек аралар.
45. Экономиканын биринчи сектору. Табигый, экономикалык жана социалдык факторлору, айыл чарбасын өнүктүрүү. Айыл чарба өндүрүшүнүн тармактары жана түрлөрү, аларды жайгаштыруу.
46. Рекреациялык ресурстар. Рекреациялык ресурстардын классификациясы. Аларды баалоо методдору.
47. Бош жана рекреациялык убакыт: түшүнүк, корреляция, түзүлүшү жана функциялары.
48. Рекреациялык убакыт жана мейкимдик жана алардын өз ара байланышы. Эс алуунун экономикалык потенциалы.
49. Рекреациялык иш: түшүнүгү, түрлөрү жана эволюциясы. Эс алуу потенциалы. Аймактардын туристтик жана рекреациялык потенциалына баа берүү.
50. Рекреациялык жана туристтик ресурстар.
51. Жаратылыш ресурстарын рекреациялык баалоо. Эс алууну уюштуруу үчүн климаттык жана гидрологиялык шарттар.
52. Маданий-тарыхый рекреациялык ресурстар: маңызы, классификациясы жана баа берүүнүн этаптары.
53. Тарых жана маданият эстеликтери жана алардын түрлөрү.
54. Табигый жана тарыхый мурастарды рекреациялык өнүктүрүүнүн негизги принциптери.
55. Эс алуу жана туристтик тармак. Дарылоо жана рекреациялык эс алуу туристтик мекемелер.

Жыйындын төрайымы б.и.к.доцент:

Абдибайитова А.А.

Жыйындын катчысы б.и.к. профессордун м.а:

Омурзакова Г.Т.

рефератка келсе керек:

